

P. P. Sveistrup og Rich. Willerslev: Den danske Sukkerhandels og Sukkerproduktions Historie. København 1945, 371 sider. (Udgivet af Institutet for Historie og Samfundsøkonomi).

Den danske sukkerhandel og sukkerproduktion udgør et saare centralt kapitel i vor nyere og nyeste økonomiske historie. Forskellige historikere og økonomer har med mellemrum behandlet emnet — saaledes Julius Schovelin — men altid i relation til den almindelige handelshistorie eller andre sujetter. Kolonihistorikere som Kay Larsen og Wald. Westergaard gav i sin tid i deres arbejder om de vestindiske øer flere bidrag til sukkerets historie, men det var dog først med lektor, cand. polit. P. P. Sveistrups interessante afhandling fra 1942 om sukkerproduktion og -handel paa St. Thomas og St. Croix, at emnet blev udskilt som et selvstændigt objekt for undersøgelser¹. Institutet for Historie og Samfundsøkonomi besluttede paa basis af lektor Sveistrups arbejde at udvide undersøgelserne, og med det nærværende værk foreligger da for første gang en samlet monografi, hvilket i sig selv maa siges at være en præstation, der nok kan gøre krav paa opmærksomhed hos alle, som interesserer sig for denne side af samfundslivets udvikling. Værket spænder over et tidsrum paa ikke mindre end 300 aar og er resultatet af et samarbejde mellem lektor Sveistrup og mag. art. Rich. Willerslev. Af forordet fremgaar det, at forfatterne gensidig har udvekslet driftsøkonomiske og historiske synspunkter, men iøvrigt er arbejdsdelingen blevet praktiseret saaledes, at historikeren har forfattet manuskriptet for perioden indtil aar 1900, medens driftsøkonomen er ansvarlig for den efterfølgende periode, der strækker sig frem til 1945 og afsluttes med nogle aktuelle betragtninger i forbindelse med de midlertidige sukkerordninger. Det er et meget stort materiale — trykt som utrykt — forfatterne har maattet igennem, og ofte har de staaet uden hjælpende forarbejder fra anden side. De har valgt i videst mulig udstrækning at sætte deres resultater op i tabelform, og værket rummer — foruden fire afsluttende statistiske oversigter i tilknytning til de sidste 75 aars udvikling — ikke færre end 207 tabeller, hvoraf nogle dog uden skade kunne være slaaet sammen. Det er unægtelig en post og ihukommende, at statistik er en farlig videnskab, skal det med det samme erkendes, at undertegnede anmelder ingenlunde føler sig kompetent til at give en sammenfattende kritisk vurdering af dette store arbejde. De efter-

¹ P. P. Sveistrup, Bidrag til de tidligere dansk-vestindiske Øers økonomiske Historie med særligt Henblik paa Sukkerproduktion og Sukkerhandel, 1942.

følgende bemærkninger knytter sig fortrinsvis til den ældre sukkerhandel og sukkerproduktion og grupperer sig især om den første levedygtige raffineringsindustri, som i ly af en høj beskyttelse voksede frem efter 1733 og overtog forsyningen af indlandet med sukker. Grundlaget for denne udvikling var erhvervelsen af St. Croix. Den nære forbindelse, som herved indledtes mellem handel og industri, er karakteristisk for det 18. og en stor del af det 19. aarhundrede og giver forklaringen paa raffineringsindustriens store afhængighed af handelskonjunkturerne.

I

I sin indledning nævner forfatteren, at det spansk-portugisiske monopol paa sukkerproduktionen og sukkerhandelen fra Amerika i begyndelsen af det 17. aarhundrede blev brudt, idet baade hollændere, franskmænd og englændere fik kolonier, hvor man begyndte eller fortsatte dyrkningen af sukker, der snart fik en voksende betydning i den internationale handel. Dette internationale perspektiv, som her antydes, kunne med held være uddybet mere uden derved at skade balancen i bogens disposition. Ganske vist gives der nu og da oplysninger om udviklingen uden for det danske omraade, væsentligst paa grundlag af Lippmanns værk om sukkerets historie¹, men ikke mindst ved et arbejde af denne karakter burde samspillet mellem de forskellige produktionssteder og markeder være noget klarere belyst, end tilfældet er. En kort omtale af de forskellige sukkerproducerende omraader i den ældre tid kunne saaledes præcisere, at ogsaa Brasilien, Ostindien og Afrikas vestkyst ved Guinea-golfen spillede en betydelig rolle ved siden af Vestindien. Ganske vist mener Lippmann, at det ostindiske sukker først ved slutningen af det 18. aarhundrede begyndte at faa betydning for det europæiske marked, men det er ikke desto mindre givet, at det hollandske ostindiske kompagni siden 1622 hjemførte betydelige kvanta sukker. Det drejede sig især om puddersukker, og de aarlige importtal laa fra slutningen af 1630'erne til midten af 1670'erne paa mellem 100 000 og 3 500 000 pd. hollandsk. I de to sidste aartier af det 17. aarhundrede svandt denne import ind til nul — til gengæld tog den tilsvarende vestindiske import et stort opsving — men med det nye aarhundredes begyndelse genoptoges handelen med ostindisk sukker, og 1720'erne præges af en stor import paa mellem 3 og

¹ E. O. v. Lippmann: *Geschichte des Zuckers* (Leipzig 1890. 2. udg. Berlin 1929).

6 millioner pd. hollandsk om aaret¹. Ogsaa det danske ostindiske kompagni har taget sukker hjem fra osten, hvilket bl. a. fremgaar af værkets tabel 3. I begyndelsen af 1670'erne overtog kompagniet »Sukkerhuset bag Børsen« og modtog via dette raffinaderi hovedparten af Vestindisk Kompagnis import fra Vestindien. Saaledes hedder det i et brev til Jens Juel fra direktionen den 3. november 1673, at man af to hjemkomne ladninger har solgt ialt 220 000 pd. vestindisk sukker til Ostindisk Kompagni. Prisen opgives til 7 sk. pr. pd., og det tilføjes, at man endnu ligger med et restparti, som senere skal søges afsat. Endelig betones det i skrivelsen, at Vestindisk Kompagni burde have sit eget raffinaderi, »hvor man derved andres naade ikke saaledes undergivet som man nu er«². Forfatteren nævner iøvrigt selv, at det af de københavnske toldregnskaber fremgaar, at der i 1681 kom 766 000 pd. raasukker hjem med det ostindiske kompagnis skibe, og det synes derfor naturligt at spørge, om man, i lighed med forholdene i Holland, herhjemme kan tale om en dansk handel med ostindisk sukker i den ældre tid. Det er dog muligt, at det bevarede materiale er for spinkelt til, at man kan faa en fyldestgørende besvarelse. Forøvrigt kan det i forbindelse med denne periodes vestindiske handel nævnes, at selvom kompagniet i sine første aar hæmmedes af en for lille aktiekapital, for ringe forsyninger fra St. Thomas og daarlige konjunkturer paa verdensmarkedet, saa kom der dog enkelte skibe hjem med sukker. I kompagniets negocijournaler kan handelsaktiviteten følges, og det fremgaar heraf, at der i 1673 kom 2 skibe (jfr. ovenstaaende brev til Jens Juel) og i 1686 et skib, hvilket ikke ses at værkets tabel 2, som er udarbejdet paa grundlag af Øresundstabellerne og formodentlig indtil 1691 kun gengiver de partikulært udrustede skibe. Trods disse unøjagtigheder er der dog ikke tvivl om, at først de gunstige handelskonjunkturer i forbindelse med de europæiske krige i aarhundredets slutning satte mere liv i den danske sukkerhandel. Noteringerne paa Amsterdams børs, der f. eks. paa Muscovados havde ligget paa 0,16—0,19 gylden pr. pd. hollandsk i 1680'erne, steg i løbet af 1690'erne til 0,24—0,29, og stigningen forstærkedes i det første tjaar af det 18. aarhundrede med et maksimum i 1703 paa 0.33³.

Den danske raffineringsindustris afhængighed af handels-

¹ J. J. Reesse: *De suikerhandel van Amsterdam van het begin der 17-de eeuw tot 1813* (Haarlem 1908). Bijlage F, Staat van verzending van suiker door de Oost-Indische compagnie naar Patria gedurende de jaren 1622—1794.

² RA. Vestindisk Kompagni, brevbog 1673 ^{3,11}, s. 54 ff.

³ N. W. Posthumus: *Nederlandsche Prijsgeschiedenis* (Leiden 1943), tabel 57. Muscovados var en raasukkersort fremstillet af den midterste del af sukkerrøret; jfr. J. J. Reesse, op. cit., 150 f.

konjunkturerne er et moment, der flere gange nævnes og illustreres i monografien. Det maa nødvendigvis være en af fremstillingens hovedhjørneste, og da raasukkerpriserne formodentlig er det bedste barometer at aflæse konjunkturerne paa, søger man nysgerrigt blandt de mange tabeller efter priser paa det raasukker, der blev tilført landet. Først fra 1764 findes saadanne priser anført — i tabel 23, der dog rummer en del fejl — paa grundlag af auktionspriserne i København efter de i Overskattedirektionens arkiv bevarede protokoller vedrørende salg af sukker og bomuld fra Vestindien. Dette materiale løber frem til 1780. For resten af aarhundredet gengives i tabel 28 aarlige gennemsnitspriser for brunt raasukker efter de bevarede regnskaber fra det Schimmelmanske sukkerraffinaderi og plantager. Forfatteren gør ganske rigtig opmærksom paa, at disse priser er en slags gennemsnitspriser, idet de er opstillet til brug for bogholderens aarlige debitering af det fra plantagerne til raffinaderiet modtagne raasukker, og det paa- staas, at denne debitering foregik til markedsprisen, hvilket skulle fremgaa ved en sammenligning med auktionspriserne paa det øvrige raasukker, der blev indkøbt. Saavidt det kan ses, er det for aarene efter 1780 muligt i 6 tilfælde at sammenligne Schimmelmans auktionsindkøb med raffinaderiets debiteringspriser, og en saadan sammenligning viser kun overensstemmelse i to af aarene. Før 1780 kendes debiteringspriser fra Schimmelmans raffinaderi fra aarene 1772, 1774 og 1779, og disse priser ligger betydelig under den københavnske markedspris laveste notering, saaledes som den fremgaa af auktionsprotokollerne i Overskattedirektionen, hvis priser svarer ganske godt til det Schimmelmans selv giver, naar han køber sukker paa auktion. Det er derfor rimeligere at betragte forfatterens tabel 28 som debiterings- eller kalkulationspriser, der snarere giver vestindiske produktionspriser (eller »sukker-kapitelstakster») omregnet til dansk kurant end københavnske markedspriser. Den nævnte tabel fortsætter derfor i virkeligheden tabel 6, hvor raasukkerpriserne fra St. Thomas 1728—51 er gengivet efter Wald. Westergaard. Tilbage staar da spørgsmaalet, om det overhovedet er muligt at skaffe sig tilstrækkelig sikre oplysninger om raasukkerets pris i København udover den korte periode 1764—80. Det er det. I Vestindisk Kompagnis arkiv er bevaret en serie auktions- og toldregningers kopibøger dækkende perioden 1675—1754, og disse giver — i hvert fald for det 18. aarhundredes vedkommende — fuldstændige oplysninger om priserne paa alle kompagniets auktioner¹. Det ville have for-

¹ Der findes tre forskellige rækker at vælge imellem, nemlig bogholderens auktionsprotokoller 1709—54, auktionsdirektorens protokoller 1709—54 og auktions- og toldregningers kopibøger 1675—1754. Heraf fremtræder

hojet værdien af fremstillingen, om dette materiale var draget med ind i undersøgelsen — saa meget mere som man i de i de senere aar publicerede udenlandske prishistorier har et udmærket sammenligningsgrundlag. Saaledes rummer professor Posthumus' i 1943 udsendte hollandske prishistorie adskillige rækker noteringer fra Amsterdams børs paa raasukker (og raffineret sukker), ligesom ogsaa Henri Hausers franske prishistorie fra 1936 byder paa interessant materiale af lignende karakter¹.

II

Med udgangspunkt i den kraftige merkantilistiske politik, som sætter ind med 1730'erne, skildrer forfatteren reorganisationen af det vestindiske kompagni og dets raffinaderi i 1733. Toldforordningen af 4. juli 1733 betød en meget kraftig beskyttelse af den indenlandske produktion, men bragte samtidig de to gamle raffinaderier i et afhængighedsforhold til handelskompagnerne derved, at de nu var forpligtet til kun at betjene sig af sukker hjemført paa de danske kompagniers skibe fra Amerika eller Asien. Hertil kom yderligere, at det samme aar blev bestemt, at de eksisterende raffinaderier skulle føre en ensartet prispolitik. Forfatteren mener, at disse bestemmelser slog de gamle raffinaderier ud; saaledes indledtes kort efter toldforordningen forhandlinger mellem Vestindisk Kompagni og Weyse v. der Lühes raffinaderi, hvilket i 1737 endte med, at kompagniet overtog raffinaderiet mod en betaling af 10 000 rd. Kompagniets monopolstilling styrkedes yderligere ved et forbud mod andre raffinaderiers oprettelse i det dansk-norske monarki, og i 1735 tredoblede man importtolden for raffineret sukker i Danmark og Norge. Med privilegierne fulgte forpligtelsen til at forsyne omraaderne med tilstrækkelige mængder sukker, og forfatteren viser, hvorledes dette ikke lykkedes for

række nr. 2 som den primære kilde, det første vidnesbyrd om auktionerne med købernes navne og priserne ført ind, efterhaanden som buddene er faldet. Række nr. 1 er en renskrift heraf med enkelte supplerende oplysninger om auktionskonditionerne m. v. Den tredje række rummer selve regningerne til køberne paa auktionerne med udførlig specifikation over de solgte varers brutto- og nettovægt, pris, afgifter, rabat, samt regninger til aftagere, der har faaet varer udenom auktionerne, f. eks. ved akkorder. Alene p. gr. af de detaillerede oplysninger maa denne række foretrækkes, hvortil yderligere kommer, at den er blottet for de fiktive køb, som kompagniet periodevis foretog i en af direktørernes navn i den hensigt at holde prisen oppe. Disse køb figurerer i de to andre rækker og udgør en ikke ubetydelig fejlkilde.

¹ N. W. Posthumus, op. cit.; Henri Hauser: Recherches et documents sur l'histoire des prix en France de 1500 à 1800 (Paris 1936).

Norges vedkommende, hvor forhøjelsestolden allerede i 1741 blev ophævet tilligemed kompagniets pligt til at holde oplag. Det store smugleri fremhæves som en medvirkende årsag hertil. Det lykkedes kompagniet at forhindre oprettelse af raffinaderier i Norge, hvorimod det for Hertugdømmernes vedkommende maatte melde pas. Derimod forblev monopoliet paa det danske marked ubeskåret, og skildringen af, hvorledes denne magtstilling blev udnyttet, indtager en central plads i nævnte afsnit. Efter Wald. Westergaard gengives raasukkerpriserne fra St. Thomas 1728—51, og forfatteren ser ikke bort fra, at de stærkt stigende priser i 1740'erne — med kulmination i 1747—48 — spillede en vis rolle for raffinaderiets fastsættelse af sukkertaksten for det raffinerede sukker. Hovedsynspunktet er dog det, at raffinaderiets omtrentlige monopol i Danmark er baggrunden for de høje priser paa det færdige produkt. Disse fremlægges i en tabel over sukkertaksterne pr. pund for København 1730—50 og til yderligere belysning jävnføres i en anden tabel de københavnske takster fra 1747 med de tilsvarende amsterdamske og hamburgske. Heraf fremgaar det, at de danske priser laa ca. 30 % over udlandets, og det nævnes, at denne forbrugsskadende prispolitik var stærkt medvirkende til monopolernes ophævelse i 1750 og 1754.

Denne skildring af den første egentlige danske sukkerindustri virksomhed virker meget klar og illustrerer et monopol, som det kendes fra den klassiske nationaløkonomis litteratur. Billedet er imidlertid lovlig simplificeret. Gaar man enkelthederne efter i sømme, viser det sig, at virkeligheden har været mere nuanceret. Der er nu for det første spørgsmaalet, om konkurrencen helt forsvandt med købet af Weyse v. der Lühes raffinaderi i 1737. Forfatteren nævner selv, at det gamle raffinaderi tilhørende Abraham Pelt vedblev at eksistere som selvstændigt foretagende, men derudover omtales det ikke nærmere. I sig selv frembyder det Peltske raffinaderi stor interesse, ogsaa for perioden for monolets oprettelse. Slægten Pelt er nøje knyttet til sukkerhandel og sukkerraffinering. Dens hollandske gren stammede fra Antwerpen, hvor den ogsaa havde ernæret sig ved denne industri, og familien her i Danmark fortsatte traditionen¹. Muligvis netop takket være disse forbindelser var Abraham Pelt i stand til at optræde med en vis selvstændighed over for kompagniets raffinaderi. I kompagniets direktionsprotokoller kan forhandlingerne med Pelt følges, og de tyder ikke paa blind afhængighed. Som regel ordnedes leverancerne saaledes, at Pelt opgav, hvor store mængder raasukker han behøvede, derpaa opstilledes en

¹ J. J. Reesse, *op. cit.*, 109 ff.

akkord med angivelse af priser og leveringsdata. Fastsættelsen af prisen skete paa basis af de hollandske priskuranter. Saaledes findes f. eks. fra 1739 en »Forening angaaende beregningen over prisen paa St. Thomas raasukker« mellem Vestindisk Kompagni og Abr. Pelt¹. Aftalen, der er dateret den 17. januar, gælder for ialt 300 000 pd. raasukker, der skal leveres i løbet af 1739. Om prisen paa sukkeret hedder det i punkt 3, at »de yngste hollandske priskuranter skal være fundamentet, hvorefter prisen reguleres paa de tider, som sr. Pelt sukkeret af kompagniet skal leveres, og naar ingen St. Thomas-sukkers pris udi bemeldte hollandske couranter findes anført, da udvælger kompagniet enten St. Domingo, Surinam eller Martinique sukkers pris i Holland efter bemeldte kuranter, og tilsammen lægges den højeste og laveste pris — af hvilken sort der udvælges — hvoraf halvdelen bliver den fastsatte pris for pundet i hollandsk kurant«. Derefter finder der en omregning sted til dansk mønt med hensyntagen til den forskellige vægt, fragtomkostninger, assurance, vekselkurs m. v. Denne fremgangsmaade indebærer, at kompagniet ikke vilkaarligt kunne sætte den pris paa raasukkeret, som det fandt for godt, og en sammenligning mellem Pelts akkordpriser og priserne, til hvilke kompagniet overlod sit eget raffinaderi raasukker, viser, at ogsaa her dannede de amsterdamske noteringer grundlaget. Prismæssigt var Pelt altsaa ligestillet med kompagniets raffinaderi. Hertil kom, at Pelt ifølge forordningen af 4. juli 1733 havde mulighed for selv at indforskrive raasukker i tilfælde af, at kompagniet ikke evnede landets forsyning. En saadan situation opstod f. eks. i 1738. I første omgang var det kompagniet, der fra England, Holland og Hamburg forskrev mellem 2 à 300 000 pd. raasukker, hvoraf en del skulle tilflyde Pelt ifølge en akkord afsluttet i oktober 1737. Pelt nægtede imidlertid at modtage hele sin portion under henvisning til, at flere af partierne var indkøbt for dyrt. Der forhandlede frem og tilbage, og resultatet blev sluttelig, at Pelt erklærede overhovedet ikke at ville modtage noget sukker efter akkorden og i sin skrivelse meddelte han, at han allerede havde ladet sukker forskrive udefra paa forventet efterbevilling, thi »formynderes forseelse bør ej falde de umyndige til skade«. Kompagniet bøjede sig for den umyndiges vilje og billigede, at Pelt selv indførte et kvantum paa 136 000 pd.² Ogsaa i den følgende tid findes lignende eksempler paa, at Pelt faar lov til selv at købe sit raasukker i udlandet, og det synes som om han har spillet paa trangssituationerne, hvorimod han har været mere tilbageholdende

¹ RA. Vestindisk Kompagni, direktørenes resolutionsprotokol 1739 ¹⁷ 1.

² Ibidem, 1738 ²⁷ 8—⁴ 11.

i de aar, hvor forsyningerne fra St. Thomas flød rigeligt. Heller ikke med hensyn til priserne paa det raffinerede sukker kan man udelukke en vis konkurrence mellem de to raffinaderier, nemlig hvor talen gjaldt rabat. Saaledes afholder kompagniet i august 1744 et møde med urtekræmmerne, hvor de stigende priser drøftes i forbindelse med rabatgivningen. Urtekræmmerne ønsker forhøjede priser og rabatten bibeholdt, hvortil kompagniet svarer, at »vi hverken kunne eller turde forhøje prisen for publikum, da det var dem bekendt, hvad messures sr. Pelt havde taget og fremdeles ville tage«¹.

Omend en nærmere uddybning af det Peltske raffinaderis forhold til Vestindisk Kompagni og dets raffinaderi havde betydet en mere nuanceret skildring af denne periodes sukkerhandel og -industri, ændrer det dog ikke den kendsgerning, at de to foretagender tilsammen besad et tilvirkningsmonopol i Danmark, og at kompagniets selskab var det største. Vanskeligere er det derimod at følge forfatteren i hans vurdering af dette monopols prispolitik, saaledes som den almindelige forbruger fik den at føle. Det er metodisk set utilstrækkeligt at bedømme raasukkerets prisudvikling paa basis af priserne fra St. Thomas — ikke mindst naar de hos Wald. Westergaard optræder uden nærmere kritisk eller heuristisk kommentar². Grundlaget maa være akkord- og auktionspriserne i København, saaledes som de fremgaar af kompagniets regnskabsmateriale, og en jævnføring med det hollandske materiale maa uvilkaarlig trænge sig paa, naar det, som ovenfor nævnt, vides, at de amsterdamske priskuranter ved akkorder dannede udgangspunktet. Dernæst maa sammenligningen udvides til saavel københavnske som amsterdamske og (andre udenlandske) priser paa raffineret sukker igennem en længere aarrække. Det er ikke tilstrækkeligt at tage et enkelt aar, saaledes som det er sket i værkets tabel 8. Tabellen er forøvrigt misvisende, idet de nævnte priser — der maa stamme fra sukkerraffinaderiets direktørs resolutionsprotokol 1729—52, hvilket ikke fremgaar af teksten — for Amsterdams og Hamburgs vedkommende ikke er danske skilling, men henholdsvis hollandsk og hamburgsk mønt. Den omstændighed, at saavel de originale som omregnede priser findes indført i det danske raffinaderis direktionsprotokol, synes at tyde paa, at man for det raffinerede sukker har fulgt samme

¹ RA. Vestindisk Komp. direkt. res. protokol 1744 14/8.

² Westergaard kommenterer tabellen saaledes: »Prices paid by Company to planters, though not necessarily an average for the year. The figures are derived from many official sources,—too many for enumeration.« Wald. Westergaard: *The Danish West-Indies* (1917), appendix K, 327.

princip som ved raasukkeret, nemlig at følge udlandets prisudvikling ret nøje. Ved omregningen har direktionen foruden kursforskellen tillagt et beløb repræsenterende en del af den told, som fremmed raffineret sukker maatte betale ved indførsel. Fragt og assurance er derimod ikke indregnet. For de hamburgske priser sættes denne told til 5 sk. pr. pd., mens den for de amsterdamske sukre kun sættes til $1\frac{1}{2}$ à $3\frac{1}{2}$ sk. pr. pd. — i begge tilfælde toldbeløb langt under den officielle sats à 15 sk. pr. pd. Tabellen beviser saaledes ikke, at det danske monopol i 1747 — aaret hvor de raffinerede sukres priser naaede op paa deres maksimum — lod sine forbrugere betale en pris, der laa 30 % over udlandets. Dette udelukker imidlertid ikke, at der for andre aars vedkommende har været tale om større differencer end i 1747. En sammenligning over længere tid er forsøgt i omstaaende opstilling¹.

Af opstillingen fremgaar det, at de danske priser paa raffineret sukker holder sig konstante helt frem til 1745. Det virker overraskende, at den kraftige stigning i raasukkerprisen i 1740 ikke influerer paa det færdige produkts pris herhjemme i modsætning til Holland, hvor melis og raffinade i 1740 og 1741 sættes ca. 20 % i vejret. Ligeledes ses det, at den stigning i raasukkerets pris, der sætter ind med 1743 og kulminerer med periodens højeste priser i 1747, rammer det hollandske raffinerede sukker førend det danske. Derimod opviser København ikke et saa kraftigt fald som Amsterdam fra 1748 til 1750, hvorved de danske priser ender i et niveau, der i forhold til det hollandske ligger højere end udgangspunktet. Søger man efter ovenstaaende tabel at faa et tal-mæssigt udtryk for toldbeskyttelsen — og dermed for monolets prispolitik — maa de hollandske priser omregnes til dansk kurantomt efter tidspunktets vekselkurs. Eksempelvis modsvarer de amsterdamske melispriser i 1731, 1735, 1740, 1744, 1747 og 1750 henholdsvis 13.0, 10.8, 13.1, 14.2, 19.5 og 11.2 sk. dansk kurant,

¹ De hollandske priser (aarsgennemsnit) gengivet efter N. W. Posthumus, op. cit., tabellerne 59, 62 og 63. De københavnske raasukkerpriser stammer fra Vestindisk Kompagnis auktions- og toldregningers kopibøger (jfr. ovfr. s. 291 n. 1). Rækken giver aarets overvejende pris; montfoden er gennemgaaende kurant, men en del af salgene skete dog i kroner, hvilket imidlertid ikke er noteret i tabellen, da det kun ændrer billedet ubetydeligt i denne periode. Priserne paa det raffinerede sukker stammer dels fra sukkerraffinaderiets direktors resolutionsprotokol (aftalerne 1730 $2\frac{1}{11}$, 1747 $\frac{5}{6}$ og 1750 $\frac{1}{3}$, jfr. monografiens tabel 7), dels fra Vestindisk Kompagnis direktionsprotokol (aftalen 1745 $2\frac{1}{12}$). Prisnedsættelsen i 1741 fremgaar af endn upubliceret prishistorisk materiale tilhørende Institutet for Historie og Samfundsøkonomi (Færosk Handels indkøb).

Aar	Amsterdam			København		
	S. Domingo	Melis	Raffinade	St. Thomas	Melis	Raffinade
	Gylden pr. pd. hollandsk			Sk. pr. pd. dansk		
1731.....	0.13	0.29	0.33	6,00	19	25
1732.....	0.10	0.26	0.30	6,00	19	25
1733.....	0.10	0.24	0.29	5,63	19	25
1734.....	0.11	0.24	0.29	6,00	19	25
1735.....	0.12	0.24	0.29	6,00	19	25
1736.....	0.10	0.24	0.28	5,50	19	25
1737.....	0.10	0.24	0.28	5,50	19	25
1738.....	0.13	0.24	0.29	6,00	19	25
1739.....	0.13	0.25	0.29	6,25	19	25
1740.....	—	0.30	0.30	8,15	19	25
1741.....	0.18	0.29	0.35	8,60	18	24
1742.....	0.15	0.27	0.33	7,60	18	24
1743.....	0.17	0.29	0.34	8,20	18	24
1744.....	0.21	0.32	0.38	8,80	18	24
1745.....	0.21	0.33	0.38	9,50	19—21	25—26
1746.....	0.22	0.39	0.44	10,90	21	26
1747.....	0.22	0.40	0.45	10,90	21—23	26—28
1748.....	0.20	0.38	0.43	10,60	23	28
1749.....	—	—	—	7,25	23	28
1750.....	0.15	0.26	0.34	5,90	23—21	28—26
1751.....	—	0.25	0.30	6,00	21	26

hvilket atter vil sige, at den reelle beskyttelse pr. pd. dansk melis har svinget mellem $1\frac{1}{2}$ til 12 sk. og har saaledes for enkelte aars vedkommende betydet en fordobling af de danske priser i forhold til udlandets (Holland). Især i 1750 er forskellen voldsom og illustrerer klart, at klagerne over monopolet har rod i virkeligheden. Som nævnt i værket forsvarede direktionen sig med dispositionerne i dyrtidsaarene, hvilket dog ikke forhindrede, at regeringen forlangte en omgaaende prisnedsættelse og senere i ly af et indførselsforbud søgte at fremme en indenlandsk konkurrence.

III

Som allerede nævnt repræsenterer ovenstaaende bemærkninger ikke nogen sammenfattende vurdering af Sveistrups og

Willerslevs bog, men søger at supplere og diskutere et afgrænset afsnit for derved at fremhæve nogle af de kritiske og metodiske problemer, som knytter sig til emnet. Forhaabentlig vil denne afgrænsning ikke afholde læseren fra at studere bogen i sin helhed, hvilket den alene paa grund af sin stoffylde og gode disposition fortjener. Der er grund til at fremhæve skildringen af sukkerhandelen og - industrien i den florissante periode, som især m. h. t. den udenlandske afsætning virker klar og overbevisende, ligesom ogsaa den senere udvikling har faaet en behandling, der synes betydelig mere velfunderet end værkets første — og svageste — afsnit. Ikke mindst den tekniske side af industrien har haft forfatterens interesse.

Bogen er forsynet med et personregister. Der burde tillige have været et sagregister, samt et kortfattet, fremmedsproglet resumé. Noteapparatet lader især for de første afsnits vedkommende en del tilbage at ønske i retning af akkuratse og præcision¹.

Kristof Glamann.

Industriens Historie i Danmark III, 1-2, København 1944.

Ved Axel Nielsen.

Det faktum, at tredje bind af Industriens Historie i Danmark er skrevet af en økonom, er så meget mere bemærkelsesværdigt, som det her i landet — i modsætning til i Sverige — hører til undtagelserne, at økonomer beskæftiger sig med videnskabelig historisk forskning. Det er i høj grad at beklage, at pengemidlerne herhjemme flyder så sparsomt, at økonomerne på få undtagelser nær har vendt den økonomisk-historiske forskning ryggen, idet der på dette område skulle være muligheder for et samarbejde mellem disse og historikere, til glæde for begge parter og til gavn for forskningen. På denne baggrund får imidlertid det af A.N. forfattede værk så meget des større interesse for faghistorikere. Det omhandler tiden fra 1820—1870 og omfatter lige ved 700 sider. Værket er af praktiske hensyn delt i to halvdele, hvoraf den første

¹ Ikke mindst er henvisningerne til de Schimmelmanske papirer ufyldstgørende. Det er saaledes ikke læseren til megen hjælp at faa oplyst, at tabel 28 bygger paa »Schimmelmanske Papirer og Generalforsamlingsprotokollen«, (s. 62, note 3), naar han iøvrigt selv maa anvende megen tid til at finde ud af, at det er pakkerne 65—67, der er benyttet. Heller ikke kildeangivelsen til tabel 23 (s. 57, note 3) er synderlig vejledende, naar det ikke oplyses, at de nævnte protokoller fra de kgl. auktioner i København hidrører fra Overskattedirektionens arkiv (VI, Diverse handel, skibsfart og fabriksvæsen vedk.).